

ЯКАЎ КРУГЕР

Яков Кругер Yakau Kruger

Славутыя мастакі з Беларусі
Знаменитые художники из Беларуси
Famous artists from Belarus

ЯКАЎ КРУГЕР

Яков Кругер Yakau Kruger

Мінск
«Беларусь»
2013

УДК [75(476)+929Кругер](084.1)

ББК 85.143(4Бел)я6

Я47

Серыя заснавана ў 2012 годзе

Аўтар ідэі і каардынатар праекта *У. І. Пракапцоў* —
генеральны дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея
Рэспублікі Беларусь, кандыдат мастацтвазнаўства,
заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь

Аўтар тэксту і складальнік *Н. М. Усава*

*Выданне ажыццёўлена па заказе і пры фінансавай падтрымцы
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь*

Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь выказвае падзяку
Нацыянальнаму гістарычнаму музею Рэспублікі Беларусь (дырэктар *А. Г. Рыжкоў*),
Беларускаму дзяржаўнаму архіву літаратуры і мастацтва (дырэктар *Г. В. Запартыка*),
Дзяржаўнаму літаратурнаму музею Янкі Купалы (дырэктар *А. Р. Ляшкевіч*)
і ўнучцы мастака *М. Л. Чарняк* (Масква) за магчымасць выкарыстання выяў твораў
Я. М. Кругера з іх збораў.

На вокладцы: *Я. Кругер. Аўтапартрэт з палітрай. 1899. НММ РБ*

ISBN 978-985-01-1056-5

© Усава Н.М., тэкст, складанне, 2013

© Выдавецтва «Беларусь», 2013

М

ворчае жыццё беларускага мастака і педагога Якава Кругера ўкладваецца ў першыя чатыры дзесяцігоддзі XX стагоддзя. За гэты час з правінцыйнага жывапісца, заснавальніка найбольш вядомай прыватнай мастацкай школы г. Мінска ён стаў вядучым беларускім савецкім мастаком-партрэтыстам, які адлюстравіў у сваіх работах мінскую інтэлігенцыю таго часу. Але ў гісторыю сусветнага мастацтва ён увайшоў як першы настаўнік двух знакамітых мастакоў парыжскай школы — Хаіма Суціна і Міхаіла Кікоіна, стаўшы часткай іх ранняй біяграфіі. Сам Кругер застаўся сціплым мастаком «другога плана», але пачатак яго няпростага шляху быў шматабяцальным, нават бліскучым.

Якаў Маркавіч (Янкель Мордухавіч) Кругер нарадзіўся 14 мая 1869 года ў г. Мінску, у шматдзетнай сям’і беднага рамесніка Мордуха Хаімавіча і яго жонкі Шэйны-Рады Іоселеўны. Акрамя яго, у сям’і было яшчэ пяць сыноў і дзве дачкі. Да адзінаццаці гадоў, як усе яўрэйскія хлопчыкі, Якаў вучыўся ў хедэры¹, затым — у чатырохкласным рамесным яўрэйскім вучылішчы. Дзякуючы пратэкцыі дырэктара гімназіі Казьмы Ермакова, які адзначыў умела змаляваны з фатаграфіі партрэт І. С. Тургенева, у 1883 годзе на сродкі дабрачынцаў ён быў адпраўлены ў Кіеўскую малявальную школу М. Мурашкі, якая славілася сваімі рэалістычнымі традыцыямі. Скончыўшы школу ў 1887 годзе і заручыўшыся рэкамендацыйнымі лістамі мінскіх мецэнатаў, Кругер спрабуе паступіць у Імператарскую Акадэмію мастацтваў у Санкт-Пецярбургу, але безвынікова: атрымаць права на

¹ Хедэр — яўрэйская пачатковая школа для навучання хлопчыкаў асновам іудызму.

жыхарства ў сталіцы, неабходнае яму як яўрэю, не ўдалося. Ён едзе ў Варшаву, дзе каля года вучыцца ў знакамітага польскага партрэтаста Леапольда Гаровіца. Вучэнне было нядоўгім, але не прайшло бяследна для таленавітага вучня, які хутка ўвабраў асновы творчага метаду настаўніка: імкненне да максімальнага партрэтнага падабенства, характарнасць і некаторую халаднаватую сухасць, «акуратызм» манеры.

З 1888 па 1895 год Кругер працягвае навучанне ў Парыжы ў прыватнай Акадэміі Жуліяна². Грошы на вучобу дала багатая сваячка Лея Кругер, жонка аканомы памешчыкаў Любаньскіх. Дзякуючы ёй Кругер меў магчымасць выязджаць у Англію, Германію і Бельгію для знаёмства з музеямі і карціннымі галерэямі, што лічылася неабходным для выхавання густу пачынаючага мастака. З Парыжа ў Мінск дасланы мініяцюры «Аўтапартрэт у чырвоным берэце» (1889), дзе відавочны ўплыў эпохі італьянскага кватрачэнта. Знаёмства з творчасцю французскіх і англійскіх жывапісцаў прывіла любоў да традыцыйнага рэалізму, а таксама да рафінаванай тэхнікі пастэлі, у якой ён паказаў сябе пасля віртуозным майстрам.

У красавіку 1895 года Кругер вярнуўся ў Мінск. Права на выкладанне ў гімназіях і вучылішчах магла даць толькі Пецяўбургская Акадэмія мастацтваў, і ў снежні 1897 года Якаў паступае ў Вышэйшае мастацкае вучылішча пры Акадэміі. Ён выбірае майстэрню перадзвіжніка-жанрыста Уладзіміра Макоўскага, вучоба ў якога паставіла апошнюю кропку ў складаным шляху даволі эклектычнага навучання мастака, у якім змяшаліся польска-французскія салонна-акадэмічныя і рускія познеперадзвіжніцкія традыцыі. Нягледзячы на вялікі дэмакратызм, звязаны з прыходам у 1894 годзе ў Акадэмію перадзвіжнікаў, яўрэям там даводзілася няпроста. Вучыўся ён вольным слухачом, што называецца «на птушыных правах», абавязваючыся «не ўзбуджаць хадаўніцтваў на

² Акадэмія Жуліяна — прыватная платная навучальная ўстанова французскага жывапісца і педагога Радольфа Жуліяна (1839—1907), дзе выкладалі майстры школы пры Акадэміі прыгожых мастацтваў.

званне мастака» і «пры нястачы месцаў у майстэрні пакідаць яе па рашэнні прафесара»³. Дазвол на жыхарства ў сталіцы таксама быў падоўжаны не адразу, а толькі пасля таго, як У. Макоўскі запэўніў канцылярыю аб паспяховасці заняткаў акадэміста. У матэрыяльнай дапамозе падчас напісання дыпломнай карціны Кругеру было адмоўлена. Менавіта ў гэты складаны час быў напісаны «Аўтапартрэт з палітрай» (1899). Таннае грубае крупназярністае палатно, на якім выкананы твор, пацвярджае вельмі абмежаваныя абставіны мастака ў той перыяд, але гэтая работа сведчыць аб канчаткова складзеным самаадчуванні Кругера як мастака-прафесіянала, які смела, нават з некаторым выклікам глядзіць у будучыню. Жывапіс яго ўпэўнены, шырокі, колер насычаны.

Дыпломную работу Кругера «На суд прафесара» (1900) купляе мастацкі музей у Пензе і публікуе папулярны сталічны часопіс «Нива». Акрылены першым поспехам, у лістападзе гэтага ж года ён вяртаецца ў Мінск. Праграма яго дзейнасці ўжо гатовая: адкрыццё мастацкай школы, стварэнне таварыства мастакоў, актыўная творчая праца. «Я быў малады, поўны творчага энтузіязму, хацелася неяк прымяніць свае веды і ўменні, — пісаў ён пазней⁴. У 1899 годзе ў Мінску ўжо дзейнічае Таварыства аматараў прыгожых мастацтваў. У 1901—1903 гадах яно арганізуе некалькі мастацкіх выстаў, дзе размяшчае свае творы і Я. Кругер («Партрэт брата», 1896; «Партрэт скрыпача Ю. Г. Жухавіцкага»⁵, 1897). Яны адрозніваюцца стрыманым някідкім каларытам, унутранай цеплынёй і кампазіцыйнай прастатой.

З 1901 года на выставах у Вільні Кругер экспануе і карціны на яўрэйскую тэматыку («Каўказскі яўрэй», 1901; «Ілуй» (у перакладзе з іўрыту — «вундэркінд»); «Яўрэй з бакалам» на тэму яўрэйскай рэлігійнай

³ Личное дело Я. М. Кругера // Российский государственный исторический архив. — Ф. 789. — Оп. 12. — Д. 62 «И». — С. 2.

⁴ Кругер Я. М. На благо моей родины // Советская Белоруссия. — 1938. — 24 дек.

⁵ Ю. Г. Жухавіцкі (1868—1942) — блізкі сябар мастака, выпускнік Венскай імператарскай кансерваторыі, уладальнік некалькіх партрэтаў працы Кругера.

абраднасці). З гэтага цыкла захавалася толькі работа «Ранішняя малітва» (1891). Пад уражаннем рэвалюцыйных падзей і чарнасоценных пагромаў 1905 года ў Мінску, якія пачаліся адразу пасля апублікавання царскага маніфеста, які даваў канстытуцыйныя свабоды, была напісана карціна «Пагром», знішчаная жандарамі прама ў майстэрні.

Ён працягвае актыўна працаваць. Мінская крытыка хутка ацэніць у Кругеры партрэтаў: «З кожным годам усё мацней і мацней становіцца Кругер, шмат і з любоўю працуе. Выстаўлены ім партрэты «Старая», сп. Фальковіча, эцюд «Стары» цудоўныя: так многа ў іх жыцця, праўды і сілы. Як нам здаецца, Кругер пачынае спецыялізавацца на партрэтах, што мы горача вітаем, так як, на нашу думку, партрэтны жывапіс — сапраўднае прызвание даравітага мастака», — напіша аглядальнік газеты «Окраина»⁶.

У лістападзе 1904 года Кругер адкрывае ў Мінску прыватныя малявальныя класы, куды за плату прымаюцца ўсе жадаючыя. У маі 1906 года Акадэмія дае яму дазвол на адкрыццё малявальнай школы, якая праіснавала да 1915 года ў доме Ф. К. Венгржэцкага на Петрапаўлаўскай вуліцы (цяпер раён універсама «Цэнтральны»), дзе была і прасторная кватэра сям'і мастака. Камісія пры Гарадской думе «знайшла яе добра абстаўленай, забяспечанай добрым святлом і цалкам дастатковай калекцыяй мадэляў, малюнкаў гіпсавых злепкаў і да т. п. У асобе мастака Кругера школа мае дасведчанага і адданага справе кіраўніка». У адказ на яго просьбу аб матэрыяльнай дапамозе школе «ў выглядзе вопыту на адзін год» далі субсідыю трыста рублёў пры абавязальстве мастака не менш чым шэсць чалавек «недастатковых» вучыць бясплатна⁷.

Урокі Кругера каштавалі нятанна — пяць рублёў у месяц. «У школу да мяне прыходзілі за многа кіламетраў, пешшу, з мястэчак і вёсак босыя падлеткі з гарачым жаданнем развіваць свае здольнасці. І колькі талентаў

⁶ «Окраина». — 1908. — 17 апр.

⁷ Об отпуске художнику Кругеру 300 рублей субсидии на содержание школы рисования в Минске. 1911 г. // Российский государственный исторический архив. — Ф. 2. — Оп. 1. — Д. 1053.

з народа загінула, не маючы грунту для сваіх дараванняў. Я рабіў усё, што мог, каб дапамагчы сваім сабратам», — успамінаў пазней Кругер⁸. Трэба думаць, для мінскіх аматараў жывапісу ён быў не толькі настаўнікам, але і жывым узорам увасаблення «парыжскай мары», чалавекам, які даказаў, што шлях у вялікае мастацтва для сына беднага рамесніка магчымы. Праз яго школу прайшлі М. Станюта, Г. Фімянтоўскі, В. Руцай, І. Ахрэмчык, І. Мільчын, Я. Фрэнкель, П. Мрачкоўская, І. Туміловіч, Н. Колатава, М. Кікоін і інш. Самы знакаміты яго вучань Хаім Суцін пасля паўтарыў яго шлях і заваяваў сваім жывапісам не толькі Парыж, але і ўвесь свет.

У 1910-х гадах становішча Кругера ў Мінску ўмацоўваецца: ён жэніцца з дачкой багатага млынара, становіцца членам праўлення Таварыства мастацка-прамысловага музея пры камерцыйным вучылішчы, дае ўрокі жывапісу, выконвае заказы для царквы, а таксама выкладае малюнак у пачатковых класах прыватнага рэальнага яўрэйскага вучылішча Э. Хайкіна.

Паступова Кругер становіцца модным партрэтыстам, якому ахвотна даюць заказы багатыя памешчыкі. Але лепшыя яго партрэты — блізкіх людзей: жонкі Златы-Фрумы (1907), сына Марка і васьмігадовай дачкі Шэйны (Сафіі) («Портрэт дачкі», 1910). Па жывапісных якасцях і глыбіні пранікнення ў душэўны свет падлетка, унутранай засяроджанасці і цэльнасці вобраза партрэт выходзіць за рамкі іншых яго работ. Жывапіс насычаны паўнагучнымі чырвонымі тонамі і адценнямі, упэўнены і моцны, малюнак смелы і дакладны.

Ён актыўна піша і партрэты пастэллю, вытанчанай «арыстакратычнай» тэхнікай, якая патрабуе беспамылковага майстэрства, пастаўленай рукі і адчування колеру. Кругер «завёз» у правінцыйны Мінск моду на пастэльны партрэт і не змяняў яму ўсё жыццё. У класічным натурным партрэце Пальміры Мрачкоўскай — мінскай мастачкі-аматаркі і мецэнаткі — ён дэманструе высокае майстэрства: тонка нюансавана мадэліроўка твару ў абрамленні мягкай дымчатай тушоўкі фону і аксаміцістай капы

⁸ Кругер Я. М. На благо моей родины // Советская Белоруссия. — 1938. — 24 дек.

пышных валасоў. Мастак як ніхто ў Мінску ўмеў перадаць з максімальнай дакладнасцю мімалётны стан чалавека, дамагаючыся дзіўнага партрэта падабенства. Гэтая праца стала апошняй, падпісанай Кругерам у лацінскай транскрыпцыі, развітальным водгукам еўрапейскіх успамінаў, бачнай мяжой новага этапу.

У пачатку лета 1915 года, ратуючыся ад Першай сусветнай вайны і пагромаў, Кругер з сям'ёй на сем гадоў пераязджае ў Казань. Захаваўся толькі пастэльны «Партрэт дзяўчыны» (1918) гэтага перыяду. Рамантызаванае і ідэалізаванае «нябеснае стварэнне» ў духу салонных партрэтаў мяжы стагоддзяў зусім не адпавядала абстаноўцы грамадзянскай вайны, эпідэміі тыфу, паўгалоднага існавання ў эвакуацыі. У ім няма нічога ад мінулага цвярозага погляду мастака. Гэта адна з самых узнёслых, пяшчотных і далікатных пастэльных работ Кругера.

Увосень 1921 года ён вяртаецца ў родны Мінск — ужо сталіцу Савецкай Беларусі. Аб аднаўленні работы прыватнай школы ў той час не магло быць гаворкі. Кругер ідзе выкладаць малюнак на рабфак, які адкрыўся ў 1921 годзе ў Беларускам дзяржаўным універсітэце, выкладае ў студыях. У 20-я гады надыходзіць «зорны час» Кругера-партрэтаста. У нябыт сыходзіць яго роля, як ён гаварыў, «пасынка», які шукаў заказы на партрэты ў багатых памешчыкаў. Ён запатрабаваны як ніколі і працуе не пакладаючы рук, занатоўваючы «герояў новага часу». Заказы ідуць адзін за другім.

З 1921 па 1922 год па заданні Народнага камісарыята асветы ён піша партрэты правадыроў, вучоных, паэтаў, народных герояў. Разам з іншымі мастакамі едзе ў этнаграфічныя экспедыцыі па Беларусі, робіць замалёўкі касцёлаў, цэркваў і сінагог («Бернардзінскі касцёл 1797—1820 гг. у Слуцку», 1921; «Халодная сінагога ў Менску», 1921). На першай Усебеларускай выставе 1925 года выстаўляе і гістарычныя карціны на беларускую тэматыку («Кастусь Каліноўскі»; «Францыск Скарына, першы беларускі друкар»). У другой палове 20-х гадоў Кругер прымае актыўны ўдзел у афармленні Музея рэвалюцыі БССР, для якога піша партрэты кіраўнікоў партыі і ўрада. Акрамя рабфака, ён выкладае ў мінскай шко-

ле № 8, працуе ў выяўленчай секцыі пры педкамінаце, мастаком-рэпарцёрам у беларускіх газетах.

Галоўнай тэмай мяжы 20—30-х гадоў стаў вялікі цыкл партрэтаў яўрэйскай інтэлігенцыі (акцёра Саламона Міхоэлса, пісьменніка Мендэле Мойхер-Сфорыма, паэта Ізі Харыка, філосафа С. Я. Вольфсана, Марыі Грэдзінгер) і калгаснікаў крымскай яўрэйскай сельскагаспадарчай камуны «Новае жыццё» («Касец», «Першы арганізатар калгаса», «Яўрэй-калгаснік» і інш.).

Але Кругер ніколі не быў абмежаваны жорсткімі рамкамі этнічнай тэматыкі. Разам з партрэтамі яўрэйскай інтэлігенцыі ў тых ж гады ён піша партрэты Я. Купалы, Я. Коласа, У. Галубка, У. Ігнатоўскага, Ф. Ждановіча, М. Мялешкі і інш. У многіх з іх грамадская значнасць дзеячаў культуры ўжо пераважае над псіхалагічнай глыбінёй асобы, хоць у партрэце Якуба Коласа ён і спрабуе перадаць унутраны свет паэта праз характэрны беларускі пейзаж з хатамі і схіленымі бярозамі на другім плане.

Партрэт Янкі Купалы з гэтай серыі найбольш шчыры. У ім выказана сімпатыя мастака да Купалы — паэта і чалавека. Палатно выканана з натуры, у кабінёце паэта ля расчыненага насцеж акна, адкуль бачны ранішні квітнеючы сад, напісаны амаль імпрэсіяністычна. Купала трымае зборнік вершаў «Жалейка», які праславіў яго. Неафіцыйны, нават трохі сентыментальны характар партрэта падкрэслены дэталямі — папяросай у руцэ Купалы, кветкай півоні на сталё.

У заказных партрэтах Кругера канца 20-х гадоў («Партрэт філосафа С. Я. Вольфсана»), ахарактарызаваных М. Шчакаціхіным як «натуралізм акадэмічнай школы», паступова крышталізаваўся стыль савецкага параднага афіцыйнага партрэта, які канчаткова ўмацаваўся пазней, пасля 1934 года, калі беларускімі мастакамі быў прыняты выклік-зварот старшыні Саюза мастакоў СССР І. Бродскага аб стварэнні партрэтнай галерэі «людзей працы».

У пачатку 30-х гадоў, калі, па выказванні А. Ахматавай, «мастацтва адмянілі», стварыўшы падкантрольны ўладам Саюз савецкіх мастакоў,

рэалістычны метада Кругера, здавалася, павінен быў ідэальна ўпісацца ў эстэтычныя крытэрыі сацрэалізму, які ўзяў за аснову даступнае мастацтва перадзвіжнікаў, падрумяненае мажорным глянцам «сацыялістычнага салона». Тым не менш Кругер не стаў «бацькам» беларускага сацрэалізму, хоць і ўвайшоў у Арганізацыйны камітэт Саюза мастакоў БССР. Гэтае месца занялі іншыя. Стары майстар успрымаўся толькі паважаным, як тады казалі, «спадарожнікам». У мастацтве Кругера не адчувалася неабходных складнікаў стылю: прыўзнятай гераізацыі і рэвалюцыйнага пафасу. Буйнафарматныя карціны на тэму працы, сапраўды, не даваліся старому майстру, але партрэты рабочых («Партрэт ударніка», 1935) удала перадаюць дух 30-х гадоў амаль «остовской» (ОСТ — грамадства станкавістаў. — *Заўвага аўт.*) вострай стылістыкай. «Сучасная тэматыка заўсёды хвалявала мастака і ён, нягледзячы на сталыя гады, узяўшы ў рукі скрыню з фарбамі, пэндзлем і паперай, ахвотна крочыў у госці да мінскіх металістаў і працоўных іншых заводаў. Тут ён заседжваўся дапазна, робячы эскізы, партрэты, замалёўкі», — успамінаў пасля яго сябар журналіст Яфім Садоўскі, падкрэсліваючы неверагодную працавітасць мастака, «які не мог і дня пражыць без таго, каб не ўзяць пэндзаль у рукі»⁹.

Аблічча старога мастака дакладна адлюстравана ім самім у аўтапартрэце «Апошні прамень» (1931). Кругер, які пражыў нялёгкае жыццё і стомлены ім, занатоўвае сябе асобай значнай і годнай. На гэтым аўтапартрэце, створаным як бы ва ўнісон з самым раннім, дзе юнацкі твар асветлены ўзыходзячымі прамянямі, якія сімвалізуюць пачатак жыцця, за спіной шасцідзесяцідвухгадовага мастака дагарае апошні сонечны прамень — жыццёвы шлях яго падыходзіць да канца. Фон партрэта, як здаецца, невыпадкава дзеліцца сімвалічна на светлую і цёмную часткі.

У 30-я гады — апошнія дзесяцігоддзе свайго жыцця — ён будзе яшчэ шмат працаваць над «сацыяльнымі заказамі», прымаючы, як і многія, новыя ўмовы існавання, магчыма, са шчырай верай у іх неабходнасць. Але

⁹ Садовский Е. Талант и кисть // Советская Белоруссия. — 1969. — 18 дек.

яго лепшыя творы застануцца ў мінулым. Жывапіс партрэта К. Я. Варашылава, напісанага чамусьці ў вытанчаным авале па фатаграфіі, грубы і прымітыўны. Ды і прыватныя заказныя работы («Портрет Тамары Хадынской», 1934) становяцца замілавана-салодкімі. Ужо маладыя беларускія мастакі паказваюць яму на «адсутнасць добра прадуманай кампазіцыі і глыбокага вывучэння адлюстроўваемай ім тэмы»¹⁰.

Яго шматлікія партрэты Сталіна другой паловы 30-х — не толькі параксізм афіцыёзу, але і своеасаблівае «замаўленне» страшэннай навалы рэпрэсій, якая пранеслася над яго ўчарашнімі мадэлямі. Героі яго партрэтаў (У. Ігнатоўскі, І. Харык, А. Чарвякоў, М. Галадзед, У. Галубок, Г. Гай і мн. інш.) гінулі або сыходзілі з авансцэны. Кругер заставаўся. Хаця яго ўвесь час крытыкавалі за натуралізм, буржуазнасць, недахоп пафасу, кар’ера яго не пакутавала. Любой уладзе патрэбна было ўслаўляць і ўзвышаць сваіх герояў. Каб выжыць, трэба было кожны раз прымаць новыя «правілы гульні». І Кругер іх прымаў без доўгага роздуму. Ён быў партрэтыстам «пераможцаў», якія праз дзесяцігоддзе сталі ізгоямі. Ад «Газетчыка» (1907) да апошняй сваёй карціны «Сталін слухае даклад» (1940) ён прайшоў вельмі няпросты шлях, паступова стаў афіцыйным партрэтыстам, «старэйшынай беларускага рэалістычнага жывапісу».

Кругер не быў адкрывальнікам новых шляхоў у мастацтве, тым больш бунтаром. «Ён быў проста мастак — як доктар, пекар, кравец, якія працуюць незалежна ад палітыкі. Кругер добрасумленна выконваў свае прафесійныя абавязкі, і гэта, відавочна, было яго творчым і жыццёвым крэда»¹¹. Ён адлюстроўваў «герояў свайго часу».

У 1934 годзе ў ДOME мастака прайшла персанальная выстава Кругера, прысвечаная саракагоддзю творчай дзейнасці. На ёй было прадстаўлена

¹⁰ Я. М. Кругер // Каталог выставки, посвященной 70-летию со дня рождения и 45-летию его творческой деятельности. — Минск, 1939. — С. 11.

¹¹ Яков Кругер (Янкель Мордохович Кругер. 1869—1940) // Каталог произведений / сост. В. В. Войцеховская; автор вст. статьи, библи. и списка выставок Н. М. Усова; под общей редакцией И. Н. Паньшиной. — Минск : Белпринт, 2000. — 38 с.

49 карцін розных перыядаў. 22 лістапада 1939 года Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР «за плённую працу ў галіне жывапісу, актыўную педагогічную дзейнасць і выхаванне кадраў» Кругер атрымаў званне «Заслужаны дзеяч мастацтваў БССР» і персанальную пенсію. Ён стаў другім пасля Ю. Пэна адзначаным уладай жывапісцам Беларусі, якому было прысвоена гэтае званне. У 1939 годзе прайшла апошняя яго персанальная выстава, прысвечаная сямідзесяцігоддзю з дня нараджэння¹².

Да апошніх сваіх дзён (у канцы 30-х, відаць, перанёс інсульт і ўжо дрэнна гаварыў) Кругер пісаў натуру разам з маладымі жывапісцамі ў студыі пры Доме мастака. Сведка ўсіх няшчасцяў і грозных перамен, што абрынуліся на яго пакаленне, ён скончыў жыццё прызнаным жывапісцам і быў пахаваны ў 1940 годзе на Вайсковых могілках у Мінску. З яго багатай спадчыны пасля вайны ацалела толькі каля 30 твораў, адпраўленых на выставу ў Віцебск у 1941 годзе і захаваных у асабістых калекцыях дзяцей мастака ў Маскве і Санкт-Пецярбургу. Пасля пасмяротнай выставы 1940 года наступная адбылася толькі ў 2000 годзе¹³.

Зараз месца Кругера ў беларускім мастацтве бачыцца больш сціплым, чым пры жыцці, але затое больш устойлівым і вызначаным¹⁴. Самы прафесійны мінскі партрэтyst мяжы стагоддзяў, заснавальнік першай мастацкай школы, ён найбольш поўна адлюстравваў вобраз мінскай інтэлігенцыі мяжы стагоддзяў — сведчанне недастаткова вывучанага культурнага жыцця Мінска.

Надзея Усава

¹² Я. М. Кругер. Заслуженный деятель искусств БССР // Каталог выставки, посвященной 70-летию со дня рождения и 45-летию его творческой деятельности / вст. ст. Н. Дучиц и Н. Тарасикова. — Минск, 1939. — С. 11.

¹³ Яков Кругер (Янкель Мордухович Кругер. 1869—1940) // Каталог произведений / сост. В. В. Войцеховская; автор вст. ст., библи. и списка выставок Н. М. Усова; под общей редакцией И. Н. Паньшиной. — Минск : Белпринт, 2000. — 38 с.

¹⁴ Якаў Кругер. Пастскрыптур : новыя матэрыялы аб жыцці і творчасці мастака // Матэрыялы навуковай канферэнцыі, прысвечанай 65-годдзю Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. — Мінск : Белпринт, 2008. — С. 28—39.

М

творческая жизнь белорусского художника и педагога Якова Кругера укладывается в первые четыре десятилетия XX века. За это время из провинциального живописца, руководителя наиболее известной частной художественной школы Минска он стал ведущим белорусским советским художником-портретистом, запечатлевшим в своих работах минскую интеллигенцию того времени. Но в историю мирового искусства он вошел гораздо позже как первый учитель двух знаменитых художников парижской школы — Хаима Сутина и Михаила Кикоина, став частью их ранней биографии. Сам Кругер остался скромным художником «второго плана», но начало его непростого пути к успеху было многообещающим, даже блистательным.

Яков Маркович (Янкель Мордухович) Кругер родился 14 мая 1869 года в Минске, в многодетной семье бедного ремесленника Мордуха Хаимовича и его жены Шейны-Рады Иоселевны. Кроме него, в семье было еще пять сыновей и две дочери. До 11 лет, как все еврейские мальчики, Яков учился в хедере¹, затем — в четырехклассном ремесленном еврейском училище. Благодаря протекции директора гимназии Козьмы Ермакова, отметившего умело срисованный с фотографии портрет И. С. Тургенева, в 1883 году на средства благотворителей он был отправлен в Киевскую рисовальную школу Н. Мурашко, славившуюся своими реалистическими традициями. Закончив школу в 1887 году и заручившись рекомендательными письмами минских меценатов, Кругер пробует поступить в Императорскую Ака-

¹ Хедер — еврейская начальная школа для обучения мальчиков основам иудаизма.

демию художеств в Санкт-Петербурге, но безрезультатно: получить право на жительство в столице, необходимое ему как еврею, не удалось. Он едет в Варшаву, где около года учится у знаменитого польского портретиста Леопольда Горовица. Учение было недолгим, но не прошло бесследно для талантливого ученика, быстро впитавшего основы творческого метода учителя: стремление к максимальному портретному сходству, характерность и некоторую холодноватую сухость, «аккуратизм» манеры.

С 1888 по 1895 год Кругер продолжает обучение в Париже в частной Академии Жюлиана². Деньги на учебу дала богатая родственница Лея Кругер, жена управляющего имением помещиков Любаньских. Благодаря ей Кругер имел возможность выезжать в Англию, Германию и Бельгию для знакомства с музеями и картинными галереями, что считалось совершенно необходимым для воспитания вкуса начинающего художника. Из Парижа в Минск прислан миниатюрный «Автопортрет в красном берете» 1889 года, где очевидно влияние эпохи итальянского кватроченто. Знакомство с творчеством французских и английских живописцев привило ему любовь к традиционному реализму, а также к рафинированной технике пастели, в которой он показал себя впоследствии виртуозным мастером.

В апреле 1895 года Кругер вернулся в Минск. Право на преподавание в гимназиях и училищах могла дать только Петербургская Академия художеств, и в декабре 1897 года Яков поступает в Высшее художественное училище при Академии. Он выбирает мастерскую передвижника-жанриста Владимира Маковского, учеба у которого поставила последнюю точку в сложном пути довольно эклектичного обучения художника, в котором смешались польско-французские салонно-академические и русские позднепередвижнические традиции. Несмотря на большой демократизм,

² Академия Жюлиана — частное платное учебное заведение французского живописца и педагога Родольфа Жюлиана (1839—1907), где преподавали мастера из школы при Академии изящных искусств.

связанный с приходом в 1894 году в Академию передвижников, евреям там приходилось непросто. Учился он вольнослушателем, что называется «на птичьих правах», обязуясь «не возбуждать ходатайств на звание художника» и «при недостатке мест в мастерской покидать ее по решению профессора»³. Вид на жительство в столице тоже был продлен не сразу, а только после того, как В. Маковский заверил канцелярию «об успешности занятий» академиста. В материальной помощи во время написания дипломной картины Кругеру было отказано. Именно в это сложное время был написан «Автопортрет с палитрой» (1899). Дешевый грубый крупнозернистый холст подтверждает крайне стесненные обстоятельства художника в тот период, но эта работа свидетельствует об окончательно сложившемся самоощущении Кругера как художника-профессионала, смело, даже с некоторым вызовом смотрящего в будущее. Живопись этой работы уверенная, широкая, цвет насыщенный.

Дипломную работу Кругера «На суд профессора» (1900) приобрел художественный музей в Пензе и опубликовал популярный столичный журнал «Нива». Окрыленный первым успехом, в ноябре этого же года он возвращается в Минск. Программа его деятельности уже готова: открытие художественной школы, создание общества художников, активная творческая работа. «Я был молод, полон творческого энтузиазма, хотелось как-то применить свои знания и умения», — писал он позднее⁴. Но в 1899 году в Минске уже действует Общество любителей изящных искусств, на выставки которого в 1901—1903 годах дает свои произведения и Кругер («Портрет брата», 1896; «Портрет скрипача Ю. Г. Жуховицкого»⁵, 1897). Они отличаются сдержанным неброским колоритом, внутренней теплотой и композиционной безыскусностью.

³ Личное дело Я. М. Кругера // Российский государственный исторический архив. — Ф. 789. — Оп. 12. — Д. 62 «И». — С. 2.

⁴ Кругер Я. М. На благо моей родины // Советская Белоруссия. — 1938. — 24 дек.

⁵ Ю. Г. Жуховицкий (1868—1942) — близкий друг художника, выпускник Венской императорской консерватории, владелец нескольких портретов работы Кругера.

С 1901 года на выставках в Вильно Кругер экспонирует и картины на еврейскую тематику («Кавказский еврей», 1901; «Илуй» (в переводе с иврита — «вундеркинд»); «Еврей с бокалом» на тему еврейской религиозной общности). Из этого цикла сохранилась только работа «Утренняя молитва» (1891). Под впечатлением революционных событий и черносотенных погромов 1905 года в Минске, начавшихся сразу после опубликования царского манифеста, дарующего конституционные свободы, была написана картина «Погром», уничтоженная жандармами прямо в мастерской.

Он продолжает активно работать. Минская критика вскоре оценит в Кругере портретиста: «С каждым годом все сильнее и сильнее становится г. Кругер, много и с любовью работающий. Выставленные им портреты «Старушка», г. Фальковича, этюд «Старик» превосходны: так много в них жизни, правды и силы. Как нам кажется, г. Кругер начинает специализироваться на портретах, что мы горячо приветствуем, так как, по нашему мнению, портретная живопись — настоящее призвание даровитого художника», — напишет обозреватель газеты «Окраина»⁶.

В ноябре 1904 года Кругер открывает в Минске частные рисовальные классы, куда за плату принимаются все желающие. В мае 1906 года Академия дает ему разрешение на открытие рисовальной школы, просуществовавшей до 1915 года в доме Ф. К. Венгржецкого на Петропавловской улице (ныне район универсама «Центральный»), где была и просторная квартира семьи художника. Комиссия при Городской думе «нашла ее хорошо обставленной, снабженной хорошим светом и вполне достаточной коллекцией моделей, рисунков гипсовых слепков и т. п. В лице художника Кругера школа имеет опытного и преданного делу руководителя». В ответ на его просьбу о материальной помощи школе «в виде опыта на один год» дали субсидию триста рублей при обязательстве художника не менее чем шесть человек «недостаточных» учить бесплатно⁷.

⁶ «Окраина». — 1908. — 17 апр.

⁷ Об отпуске художнику Кругеру 300 рублей субсидии на содержание школы рисования в Минске. 1911 г. // Российский государственный исторический архив. — Ф. 2. — Оп. 1. — Д. 1053.

Уроки Кругера стоили недешево — пять рублей в месяц. «В школу ко мне приходили за много километров, пешком, из местечек и деревень босые подростки с горячим желанием развивать свои способности. И сколько талантов из народа погибло, не имея почвы для своих дарований. Я делал все, что мог, чтобы помочь своим собратьям», — вспоминал позднее Кругер⁸. Надо полагать, для минских любителей живописи он был не только учителем, но и живым образцом воплощения «парижской мечты», человеком, доказавшим, что путь в большое искусство для сына бедного ремесленника возможен. Через его школу прошли М. Станюта, Г. Фиментовский, В. Руцай, И. Ахремчик, И. Мильчин, Я. Френкель, П. Мрочковская, И. Тумилович, Н. Колотова, М. Кикоин и др. Самый знаменитый его ученик Хаим Сутин впоследствии повторил его путь и покориł своей живописью не только Париж, но и весь мир.

К 1910-м годам положение Кругера в Минске укрепилось: он женится на дочери богатого мельника, становится членом правления Общества художественно-промышленного музея при коммерческом училище, дает частные уроки живописи, исполняет заказы для церкви, а также преподает рисунок в начальных классах частного реального еврейского училища Э. М. Хайкина.

Постепенно Кругер становится модным портретистом, которому охотно заказывают портреты богатые помещики. Но лучшие его портреты — близких людей: жены Златы-Фрумы (1907), сына Марка и восьмилетней дочери Шейны (Софии) («Портрет дочери», 1910). По живописным достоинствам и глубине проникновения в душевный мир подростка, внутренней сосредоточенности и цельности образа портрет выходит за рамки других его работ. Живопись насыщена полновзвучными красными тонами и оттенками, уверенна и крепка, рисунок смел и точен. Он активно пишет и портреты пастелью, утонченной «аристократической» техникой, требующей безошибочного мастерства, поставленной руки и цветового чутья.

⁸ Кругер Я. М. На благо моей родины // Советская Белоруссия. — 1938. — 24 дек.

Кругер «ввез» в провинциальный Минск моду на пастельный портрет и не изменял ему всю жизнь. В классическом натурном портрете Пальмиры Мрочковской — минской художницы-любительницы и меценатки — он демонстрирует высочайшее мастерство: тонко нюансирована моделировка лица в обрамлении мягкой дымчатой тушевки фона и бархатистой, «тающей» копны пышных волос. Художник как никто в Минске умел передавать с максимальной точностью мимолетное состояние человека, добиваясь поразительного портретного сходства.

В начале лета 1915 года, спасаясь от Первой мировой войны и погромов, Кругер с семьей на семь лет переезжает в Казань. Сохранился только пастельный «Портрет девушки» (1918) этого периода. Романтичное и идеализированное «небесное создание» в духе салонных портретов рубежа веков совсем не соответствовало обстановке гражданской войны, эпидемии тифа, полуголодного существования в эвакуации. В нем нет ничего от бывшего трезвого взгляда художника. Это одна из самых возвышенных, нежных и деликатных пастельных работ Кругера.

Осенью 1921 года он возвращается в родной Минск — уже столицу Советской Белоруссии. О возобновлении работы частной школы в то время не могло быть и речи. Кругер идет преподавать рисунок на рабфак открывшегося в 1921 году Белорусского государственного университета, преподает в студиях. В 20-е годы наступает «звездный час» Кругера-портретиста. В небытие уходит его роль, как он говорил, «пасынка», искавшего заказы на портреты у богатых помещиков. Он востребован как никогда и работает не покладая рук, портретируя «героев нового времени». Заказы следуют один за другим.

С 1921 по 1922 год по заданию Народного комиссариата просвещения пишет портреты вождей, ученых, поэтов, народных героев. Вместе с другими художниками едет в этнографические экспедиции по Беларуси, делая зарисовки костелов, церквей и синагог («Бернардинский костел 1797—1820 гг. в Слуцке», 1921; «Холодная синагога в Минске», 1921). На первой Всебелорусской выставке 1925 года выставляет и исторические

портреты-картины на белорусскую тематику («Кастусь Калиновский» и «Франциск Скорина, первый белорусский печатник»). Во второй половине 20-х годов Кругер принимает активное участие в оформлении Музея революции БССР, для которого пишет портреты руководителей партии и правительства. Кроме рабфака, он преподает в минской школе № 8, работает в изосекции при педкомбинате, художником-репортером в белорусских газетах.

Главной темой рубежа 20—30-х годов стал большой цикл портретов еврейской интеллигенции (актера Соломона Михоэлса, писателя Менделе Мойхер-Сфорима, поэта Изи Харика, философа С. Я. Вольфсона, Марии Гредингер) и колхозников крымской еврейской сельскохозяйственной коммуны «Новая жизнь» («Косарь», «Первый организатор колхоза», «Еврей-колхозник» и др.).

Но Кругер никогда не был ограничен жесткими рамками этнической тематики. Наряду с портретами еврейской интеллигенции в те же годы он пишет портреты Я. Купалы, Я. Коласа, В. Голубка, В. Игнатовского, Ф. Ждановича, М. Мелешки и др. Во многих из них общественная значимость деятелей культуры уже превалирует над психологической глубиной личности, хотя в портрете Якуба Коласа он и пытается передать внутренний мир поэта через характерный белорусский пейзаж с избами и склоненными березами на втором плане.

Портрет Янки Купалы из этой серии наиболее искренний, выражающий симпатию художника к Купале — поэту и человеку. Полотно исполнено с натуры, в кабинете поэта у раскрытого настежь окна, откуда виден утренний цветущий сад, написанный почти импрессионистически. Купала держит прославивший его сборник стихов «Жалейка». Неофициальный, даже немного сентиментальный характер портрета подчеркнут деталями — папиросой в руке Купалы, цветком пиона на столе.

В заказных портретах Кругера конца 20-х годов (портрет философа С. Я. Вольфсона), охарактеризованных белорусским искусствоведам

Н. Щекотихиным как «натурализм академической школы», постепенно кристаллизовался стиль советского парадного официального портрета, который окончательно утвердился позднее, после 1934 года, когда белорусскими художниками был принят вызов-обращение председателя СХ СССР И. Бродского о создании портретной галереи «людей труда».

В начале 30-х годов, когда, по выражению А. Ахматовой, «искусство отменили», создав подконтрольный властям Союз советских художников, реалистический метод Кругера, казалось, должен был идеально вписаться в эстетические критерии социалистического реализма, взявшего за основу доступное массам искусство передвижников. Тем не менее Кругер не стал «отцом» белорусского соцреализма, хотя и вошел в Организационный комитет Союза художников БССР. Это место заняли другие. Старый мастер воспринимался только вполне уважаемым, как тогда выражались, «попутчиком». В искусстве Кругера не чувствовалось необходимых составляющих стиля: партийности, приподнятой героизации и революционного пафоса. Большеформатные картины на тему труда, действительно, не давались старому мастеру, но портреты рабочих («Портрет ударника», 1935) удачно передают дух 30-х годов почти остовской (ОСТ — Общество станковистов. — *Примеч. авт.*) острой стилистикой. «Современная тематика всегда волновала художника и он, несмотря на преклонные годы, взяв в руки ящик с красками, кистью и бумагой, охотно шагал в гости к минским металлистам и рабочим других заводов. Тут он засиживался допоздна, делая эскизы, портреты, зарисовки», — вспоминал впоследствии его друг журналист Ефим Садовский, подчеркивая невероятное трудолюбие художника, «который не мог и дня прожить без того, чтобы не взять кисть в руки»⁹.

Облик старого художника точно запечатлен им самим в автопортрете «Последний луч» (1931). Кругер, проживший нелегкую жизнь и утомленный ею, изображает себя личностью значительной и достойной. На этом

⁹ Садовский Е. Талант и кисть // Советская Белоруссия. — 1969. — 18 дек.

автопортрете, созданным как бы в унисон с самым ранним, где юношеское лицо освещено восходящими лучами, символизирующими начало жизни, за спиной шестидесятидвухлетнего художника догорает последний солнечный луч — жизненный путь его подходит к концу. Фон портрета, как кажется, неслучайно делится символически на светлую и темную части.

В 30-е годы — последнее десятилетие своей жизни — он будет еще много работать над «социальными заказами», принимая, как и многие, новые условия существования, возможно, с искренней верой в их необходимость. Но его лучшие картины останутся в прошлом. Живопись портрета К. Е. Ворошилова, написанного почему-то в изящном овале по фотографии, груба и примитивна. Да и частные заказные работы («Портрет Тамары Ходынской», 1934) становятся умиленно-сладкими. Уже молодые белорусские художники указывают ему на «отсутствие хорошо продуманной композиции и глубокого изучения изображаемой им темы»¹⁰.

Его многочисленные портреты Сталина второй половины 30-х — не только пароксизм официоза, но и своеобразное «заговаривание» страшной грозы репрессий, которая пронеслась над его вчерашними моделями. Герои его портретов (В. Игнатовский, И. Харик, А. Червяков, Н. Голодод, В. Голубок, Г. Гай и мн. др.) гибли или уходили с авансцены. Кругер оставался. Хотя его постоянно критиковали за натурализм, буржуазность, недостаток пафоса, карьера его не страдала. Любой власти нужна была профессиональная прославляющая и возвышающая ее героев кисть. Чтобы выжить, нужно было всякий раз принимать новые «правила игры». И Кругер их принимал без долгих раздумий. Он был портретистом «победителей», через десятилетие ставших изгоями. От «Газетчика» (1907) до последней своей картины «Сталин слушает доклад» (1940) он прошел очень непростой путь, постепенно становясь официальным портретистом, «старейшиной белорусской реалистической живописи».

¹⁰ Я. М. Кругер // Каталог выставки, посвященной 70-летию со дня рождения и 45-летию его творческой деятельности. — Минск, 1939. — С. 11.

Кругер не был открывателем новых путей в искусстве, тем более бунтарем. «Он был просто художник — как доктор, пекарь, портной, работающие независимо от политики. Он добросовестно выполнял свои профессиональные обязанности, и это, очевидно, было его творческим и житейским кредо»¹¹. Он честно изображал «героев своего времени».

В 1934 году в Доме художника прошла персональная выставка Кругера, посвященная сорокалетию творческой деятельности. На ней было представлено 49 картин разных периодов. 22 ноября 1939 года Указом Президиума Верховного Совета БССР «за плодотворную работу в области живописи, активную педагогическую деятельность и воспитание кадров» Кругер получил звание заслуженного деятеля искусств БССР и персональную пенсию. Он стал вторым после Ю. Пэна отмеченным властью живописцем Беларуси, которому было присвоено это звание. В 1939 году прошла последняя его персональная выставка, посвященная семидесятилетию со дня рождения¹².

До последних своих дней (в конце 30-х, по-видимому, перенесший инсульт и уже невнятно говоривший) Кругер писал натуру вместе с молодыми живописцами в студии при Доме художника. Свидетель всех несчастий и грозных перемен, обрушившихся на его поколение, он закончил жизнь признанным живописцем и был похоронен в 1940 году на Военном кладбище в Минске. Из его богатого наследия после войны уцелело только около 30 произведений, отправленных на выставку в Витебск в 1941 году и сохранившихся в личных коллекциях детей художника в

¹¹ Яков Кругер (Янкель Мордухович Кругер. 1869—1940) // Каталог произведений / сост. В. В. Войцеховская; автор вст. статьи, библиографии и списка выставок Н. М. Усова; под общей редакцией И. Н. Паньшиной. — Минск: Белпринт, 2000. — 38 с.

¹² Я. М. Кругер. Заслуженный деятель искусств БССР // Каталог выставки, посвященной 70-летию со дня рождения и 45-летию его творческой деятельности / вст. ст. Н. Дучиц и Н. Тарасикова. — Минск, 1939. — С. 11.

Москве и Санкт-Петербурге. После посмертной выставки 1940 года следующая прошла только в 2000 году¹³.

Сейчас место Кругера в белорусском искусстве видится более скромным, чем при жизни, но зато более устойчивым и определенным¹⁴. Самый профессиональный минский портретист рубежа веков, организатор первой художественной школы, он наиболее полно запечатлел образ минской интеллигенции рубежа веков — свидетельство еще недостаточно изученной культурной жизни Минска.

Надежда Усова

¹³ Яков Кругер (Янкель Мордухович Кругер. 1869—1940) // Каталог произведений / сост. В. В. Войцеховская; автор вст. ст., библиографии и списка выставок Н. М. Усова; под общей редакцией И. Н. Паньшиной. — Минск : Белпринт, 2000. — 38 с.

¹⁴ Якаў Кругер. Пастскрыптум : новыя матэрыялы аб жыцці і творчасці мастака // Матэрыялы навуковай канферэнцыі, прысвечанай 65-годдзю Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. — Мінск : Белпринт, 2008. — С. 28—39.

he creative life of the Belarusian painter and teacher Yakau Kruger takes first four decades of the twentieth century. During that time he turned from a provincial artist and the head of the most renowned private art school in Minsk into a leading Belarusian Soviet portrait painter who depicted the Minsk intelligentsia of his time. But he entered the history of world art much later as the first teacher of two famous artists of the Paris school — Chaim Soutine and Michele Kikoine — as he became part of their early biographies. Kruger himself remained a lesser character among famous artists but the beginning of his complicated path to success had been promising and even brilliant.

Yakau (Yankel) Markavich (Mordukhavich) Kruger was born on May 14, 1869 in Minsk into a large family of the poor artisan Mordukh Chaimavich and his wife Sheina-Rada Ioseleuna. There were five more sons and two daughters besides him in the family. Until he was 11, Yakau studied at a heder¹ as all Jewish boys, then he attended a four-class Jewish trade school. Thanks to patronage of Kazma Ermakou, the headmaster of a classical school, who noticed a portrait of I. S. Turgenev skillfully copied from a photograph, he was sent at the expense of benefactors to Kiev Drawing School of N. Murashko in 1883. This school was widely known because of its realistic traditions. After graduating from the school in 1887 and securing reference letters from Minsk philanthropists Kruger tried to enter the Imperial Academy of Arts in Saint-Petersburg but with no results: he did not managed to attain the right to live in the capital which was necessary for him as a Jew. Instead, he went to Warsaw where he took lessons from the famous Polish portrait painter Leopold

¹ Heder is a Jewish primary school where boys are taught the basics of Judaism.

Horowitz for almost a year. The lessons did not last long but did not pass in vain for a talented pupil who quickly imbibed the basics of the teacher's creative method: striving for a maximal portrait resemblance, distinctness and some formality or "neatness" of manner.

From 1888 to 1895 Kruger continued his studies in Paris at the private Académie Julian². The money for the studies was given by the wealthy relative Lea Kruger who was the wife of the estate manager of the Lyubansky family. Thanks to her, Kruger had the opportunity to travel to England, Germany and Belgium to visit museums and art galleries, which was considered an absolute must for an education of taste in a beginning artist. The miniature *Self-Portrait in a Red Beret* was sent from Paris to Minsk in 1889. The Italian Quattrocento influence is evident in it. Acquaintance with works of French and English artists cultivated in him love of traditional realism and refined pastel technique in which he later showed himself a real master.

In April 1895, Kruger returned in Minsk. Only Saint-Petersburg Academy of Arts could give the right to teach in classical schools and colleges and in 1897 Yakau entered the Higher Art College under the Academy. He chose for his lessons the art studio of the Itinerant genre painter Vladimir Makovsky. It became the final part of a complicated and rather eclectic education of the artist with the mix of Polish and French salon academic traditions and Russian traditions of the late Itinerants' epoch. Despite of greater democracy which became possible after the coming of the Itinerants to the Academy in 1894, life for Jews was not simple there. He attended the Academy as an irregular student without any rights and pledging "not to initiate requests for the title of the artist" and "to leave the studio in case there are not enough places if asked by the professor"³. Also a residence permit to live in the capital was extended only when V. Makovsky assured the office "of the successful studies" of the academician.

² Académie Julian is a private fee-paying art school of the French artist and teacher Rodolphe Julian (1837—1908). Masters from the school under the École des Beaux-Arts taught there.

³ Личное дело Я. М. Кругера // Российский государственный исторический архив. — Ф. 789. — Оп. 12. — Д. 62 «И». — С. 2.

Kruger was denied the financial assistance during the work at his graduation painting. It was that difficult time that *Self-Portrait with a Palette* was created (1899). Cheap and coarse canvas confirms extremely narrow circumstances of the painter at that period but the work shows Kruger's finally completed self-sentiment as a professional artist who boldly looks into the future. Painting of this work is confident and extensive with rich colours.

Kruger's graduation painting *For Professor's Examining* (1900) was acquired by the Art Museum in Penza and published in the popular central magazine *Niva*. Elated by his first success, the artist returned to Minsk in November of the same year. The plan of his activities had been already prepared: to open an art school, to create the Artists' Society and to work actively. "I was young and full of creative enthusiasm. I wanted to apply somehow my knowledge and skills", wrote the artist later⁴. But in 1899, there already existed the Fine Arts Admirers' Society in Minsk. And Kruger gave his works (*Brother's Portrait*, 1896; *Portrait of Violin Player Y. G. Zhukhavitsky*⁵, 1897) to the exhibitions of the Society in 1901—1903. The paintings are distinct in restrained muted colouring, inner warmth and compositional simplicity.

From 1901 Kruger also exhibited Jewish-themed paintings at exhibitions in Vilna (*Caucasian Jew*, 1901; *Illui* ("prodigy" in Hebrew), *Jew with a Wine Glass* — about Jewish religious rituals). Only the painting *Morning Prayer* (1891) has been preserved from this series. Impressed by the revolutionary events and Black Hundred pogroms of 1905 in Minsk that began immediately after the publication of the tsar's manifesto granting constitutional freedoms, Kruger created the painting *Pogrom*, which was destroyed by the gendarmes right in his studio.

He continued to work hard. Soon Minsk critics appreciated a portrait-painter in Kruger: "Year after year Mr. Kruger's talent grows stronger as he works a lot

⁴ Кругер Я. М. На благо моей родины // Советская Белоруссия. — 1938. — 24 дек.

⁵ Y. G. Zhukhavitsky (1868—1942) was a close friend of the artist, the graduate of the Imperial Conservatory in Vienna and the owner of several portraits by Kruger.

and with love. Paintings *Old Ladies*, *Portrait of Mr. Falkovich* and the study *An Old Man* are marvelous with so much life, truth and strength in them. It seems to us that Mr. Kruger starts to specialize in portraits that we warmly welcome, since, in our opinion, portraiture is a genuine calling of this gifted artist”, wrote a reviewer of the newspaper *Okraina*⁶.

In November 1904, Kruger opened private Drawing Classes with admission of all for payment. In May 1906, the Academy gave him permission to open Drawing School which existed until 1915 in the house of F. K. Vyangrzhetsky at Petrapaulauskaya Street (now, the vicinity of *Tsentrallyy* supermarket). There was situated a spacious flat of the painter's family at the same house. The committee of the City Council “found it well-equipped and with good light and ample collection of models, drawings of plaster casts, etc. The school has an experienced and dedicated leader in the person of painter Kruger”. In response to his request for financial assistance 300 rubles grant was given to the school “as a one-year experiment” with an obligation to teach at least 6 “disadvantaged” people free of charge⁷.

Kruger's classes were quite expensive — they cost 5 roubles a month. “Bare-foot young people with a strong desire to develop their skills came to my school from faraway villages and boroughs. And how many folk talents perished with no ground for their gifts. I did everything I could to help my brethren”, recalled Kruger later⁸. Presumably, he was not only a teacher but also a living embodiment of the “Paris Dream” for art lovers in Minsk, the man who proved that the path to great art for a son of a poor artisan was possible. Among those who attended his school were M. Stanyuta, G. Fimentousky, V. Rutsay, I. Akhremchyk, I. Milchin, Y. Frenkel, P. Mrachkouskaya, I. Tumilovich, N. Kolatava, M. Kikoine, etc. His most famous student Chaim Soutine later repeated the path of the teacher and won not only Paris, but the whole world with his paintings.

⁶ «Окраина». — 1908. — 17 апр.

⁷ Об отпуске художнику Кругеру 300 рублей субсидии на содержание школы рисования в Минске. 1911 г. // Российский государственный исторический архив. — Ф. 2. — Оп. 1. — Д. 1053.

⁸ Кругер Я. М. На благо моей родины // Советская Белоруссия. — 1938. — 24 дек.

By the 1910s Kruger's situation in Minsk strengthened: he married a daughter of a wealthy miller, became a member of the board of the Industrial Art Museum Society under the College of Commerce, gave private lessons in painting, executed commissions for the church, and also taught drawing in primary classes of the private Jewish non-classical secondary school of E. M. Khaykin.

Gradually Kruger became a fashionable portrait-painter with commissions from all local landowners. However, his best portraits are those of the loved ones: the portrait of his wife Zlata-Fruma in pastel (1907), the portrait of son Mark and the painting of his eight-year-old daughter Sheina (Safiya) (*Daughter's Portrait*, 1910). The portrait of the girl surpassed his other works in painterly advantages and depth of penetration into the soul of a teenager, inner concentration and integrity of the image. The painting is full of sonorous tones and shades of red, it is confident and strong, drawing is bold and accurate. He actively drew portraits in pastel with sophisticated and "aristocratic" technique which required flawless mastery, confident hand and colour instinct. Kruger introduced to provincial Minsk the trend of portraits in pastel and was faithful to it all his life. In the classic portrait from life of Palmira Lyubamirauna Mrachkouskaya, the Minsk amateur painter and philanthropist, Kruger demonstrated the highest mastery: a finely nuanced modeling of the face framed by soft, smoky shading of the background and velvety, "melting" lush hair. The artist like no other in Minsk could deliver any passing state or mood of a person with maximal accuracy, seeking the striking likeness in a portrait.

In the early summer of 1915, Kruger and his family moved to Kazan for seven years, fleeing from the First World War and the riots. Only *Portrait of a Girl* (1918) has been preserved from that period. This is one of the most sublime, subtle and delicate pastel works of Kruger. A romantic and idealized "divine being" painted in the spirit of salon portraits of the turn of the century does not correspond to conditions of the Civil War, typhus epidemic and half-starved existence in the evacuation. There is nothing left in it from the past sober view of the artist.

In the autumn of 1921, he returned to his native Minsk — already the capital of the Soviet Byelorussia. Renewal of a private school could not be even considered at the time. Kruger began to teach drawing at the workers' faculty of the recently opened Belarusian State University in 1921. He also taught in studios. There came "the hour of triumph" for Kruger as the portrait painter in the 1920s. His role as a "stepson", as he put it, who had sought commissions for portraits from wealthy landowners slipped into the nothingness. He was in demand more than ever and worked hard, portraying the "heroes of modern times". Commissions followed one after the other.

From 1921 to 1922, he painted portraits of leaders, scientists, poets and national heroes on the instructions of the People's Commissariat of Education. Together with other artists he went to ethnographic expeditions around Belarus, making sketches of catholic and orthodox churches and synagogues (*Bernardine Roman Catholic Church in Slutsk*, 1921; *Synagogue Cold in Minsk*, 1921). At the first All-Belarusian Exhibition in 1925 Kruger also showed historical portraits with the Belarusian theme (*Kastus Kalinousky* and *Francysk Skaryna, the First Belarusian Printer*).

At the second half of the 1920s Kruger was actively involved in the design of the Museum of Revolution of the Byelorussian SSR. He painted portraits of the party and the government leaders for the museum. Besides the workers' faculty, he taught at Minsk school number 8, worked at the art studio in a pedagogical training centre and as a painter-reporter for the Belarusian newspapers.

The main theme of the turn of the 1920—30s was a large series of portraits of the Jewish intelligentsia (actor Salamon Mikhaels, writer Mendele Mocher Sforim, poet Izy Haryk, philosopher S.Y. Volsan, Marya Gredinger) and collective farmers of the Crimean Jewish agricultural commune *New Life* (*A Scything Peasant*, *First Organizer of a Collective Farm*, *Jewish Collective Farmer*), etc.

But Kruger was never limited to the rigid framework of ethnic themes. In the same years along with portraits of the Jewish intelligentsia he painted portraits of Y. Kupala, Y. Kolas, V. Galubok, V. Ignatousky, F. Zhdanovich, M. Melshka, etc. In many of these paintings social importance of culture figures had

precedence over psychological depth of the individual, although in the portrait of Yakub Kolas he tried to convey the inner world of the poet through the Belarusian characteristic landscape with small cottages and bowed birches in the background. Kruger painted his models using dull neutral backgrounds.

The portrait of Yanka Kupala is the most sincere painting in this series; it expresses good feelings of the artist to Kupala as a poet and man. The canvas was created from life in the study of the poet at a widely open window, from which was visible a morning blooming garden painted almost in an impressionistic manner. The poet was depicted with a book of poems that had made him famous — *Zhaleika*. Informal and even slightly sentimental air of the portrait was highlighted by small details — a cigarette in the hand of Kupala and a peony on the table.

The style of the Soviet official portrait was gradually formed in Kruger's commissioned portraits of the end of the 1920s (the portrait of the philosopher Volsan), which were characterized by the Belarusian art historian N. N. Shchakatsikhin as "naturalism of academic school". The style of the Soviet ceremonial portrait would be firmly established later, when after 1934, Belarusian painters would accept the call of I. Brodsky, the chairman of the Artists' Union of the USSR, to create a portrait gallery of "people of labour".

In the early 1930s, when, according to Anna Akhmatova, "art was canceled" by creating a government-controlled Union of Soviet Artists, Kruger's realistic method seemed to fit perfectly into the aesthetic criteria of socialist realism, which based on the art of the Itinerants understandable to the masses. However, Kruger did not become the "father" of Belarusian socialist realism, though he entered the Organizing Committee of the Artists' Union of the BSSR. This place was taken by others. The old master was seen only as a quite respected "fellow traveler" as it was called then. There were no necessary components of the style in Kruger's art: party spirit, elevated glorification and revolutionary pathos. Indeed, the old master did not succeed in creating large-format paintings about labour, but his portraits of workers (*Portrait of a Strike Worker*) successfully show modernity and the spirit of the 1930s in a sharp, almost OST-like (OST —

Society of Easel Painters. — *Aut.*) style. “Contemporary themes have always interested the artist and he, in spite of his advanced years, willingly visited Minsk metal workers and workers of other plants with his box of paints, a brush and paper. And there he sat up late making studies, portraits, sketches”, later recalled Yafim Sadousky, a friend of the artist and journalist, highlighting incredible diligence of the painter, “who could not live a day without a brush in his hand”⁹.

The image of an old artist was accurately depicted in the self-portrait *The Last Ray* (1931). Kruger, who lived a long and tiring life, showed himself a significant and worthy individual. The painting was created as if in unison with his early self-portrait, where his young face was lit by the rays of the rising sun — the metaphor of the beginning of his life. At this self-portrait the last ray of the sun shines behind the 62-year-old artist symbolizing the upcoming end of life. It seems that the background of the painting is divided into a dark part and a light part.

In the 1930s — the last decade of his life — he would still work a lot at “social commissions” accepting as many new conditions of existence, probably, with sincere faith in their necessity. But his best paintings would become the matter of the past. Painting of the portrait of K. E. Voroshilov, which was inexplicably created in an elegant oval from photograph, is crude and primitive. Moreover, private commissioned portraits (*Portrait of Tamara Khadynskaya*, 1934) became affecting and sweet. And already young Belarusian artists pointed him out “lack of a well-thought composition and deep exploration of a depicted theme”¹⁰.

His numerous portraits of Stalin of the second half of the 1930s are not only a paroxysm of officialism, but they also tried to somehow “calm” a terrible storm of repressions that swept over his yesterday’s models. Persons from his portraits (V. Ignatousky, I. Haryk, A. Charvyakou, N. Galadzed, V. Galubok, G. Gai and many others) perished or left the front of the stage. But Kruger remained. Although his was constantly criticized for naturalism, illusionism, bourgeois way

⁹ Садовский Е. Талант и кисть // Советская Белоруссия. — 1969. — 18 дек.

¹⁰ Я. М. Кругер // Каталог выставки, посвященной 70-летию со дня рождения и 45-летию его творческой деятельности. — Минск, 1939. — С. 11.

of thinking and lack of pathos, his career was not ruined. Any government needed a professional praising brush celebrating its heroes. It was necessary to accept new “game rules” in order to survive. Kruger accepted them without a shade of doubt. He had been a portrait painter of “the victors” who became outcasts in a decade. He walked a very difficult path from *A Newspaper Boy* (1907) to his last painting *Stalin Listens to Report* (1940) and gradually became an official portrait painter, “a veteran of Belarusian realistic painting”. Kruger was neither a discoverer of new ways in art, nor a rebel. “He was just a painter, the same as a doctor, a baker or a tailor who works regardless great politics. Kruger was faithfully fulfilling his professional duties and it was obviously his creative and life creed”¹¹. He honestly illustrated “heroes of the time”.

Kruger’s personal exhibition dedicated to the 40th anniversary of his creative activity was held at the House of Artists in 1934. 49 paintings of various periods were shown there¹². On November 22, 1939, Kruger was awarded the title of Honoured Artist of the BSSR and received a personal pension according to the Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the BSSR “for fruitful work, dynamic pedagogical activity and training of new talents”. He became the second artist in Belarus after Y. Pen who was awarded this title by the government. The last exhibition dedicated to his 70th anniversary took place in 1939¹².

Until his last days Kruger, who seemed to have had a stroke at the end of the 1930s and spoke indistinctly, painted from life with young artists at the studio of the House of Artists. He became a witness of all misery and menacing changes that had befallen his generation and finished his life as an acknowledged artist. Yakau Kruger died in 1940 and was buried at the Military Cemetery in Minsk. Only nearly 30 works from his rich heritage have survived the war. They consist of paintings sent to an exhibition in Vitebsk in 1941 and also of works preserved

¹¹ Assessment of V. V. Vaitsekhouskaya, the author of the catalogue of works and researcher of the Belarusian art of the 1920—1930s.

¹² Я. М. Кругер. Заслуженный деятель искусств БССР // Каталог выставки, посвященной 70-летию со дня рождения и 45-летию его творческой деятельности / вст. ст. Н. Дучиц и Н. Тарасикова. — Минск, 1939. — С. 11.

in private collections of the painter's children in Moscow and Saint-Petersburg. After a posthumous exhibition in 1940 the next personal exhibition of the artist took place only in 2000¹³.

Nowadays Kruger occupies a humbler place in Belarusian art than during his lifetime, but this place is more settled and defined¹⁴. He was the most professional portrait painter in Minsk at the turn of the century, creator of the first Minsk art school and the only one who showed the image of the Minsk intelligentsia of his times in the most precise way — evidence of the yet insufficiently studied cultural life of Minsk.

Nadzeya Usava

¹³ Яков Кругер (Янкель Мордухович Кругер. 1869—1940) // Каталог произведений / сост. В. В. Войцеховская; автор вст. ст., библиографии и списка выставок Н. М. Усова; под общей редакцией И. Н. Паньшиной. — Минск : Белпринт, 2000. — 38 с.

¹⁴ Якаў Кругер. Пастскрыптум : новыя матэрыялы аб жыцці і творчасці мастака // Матэрыялы навуковай канферэнцыі, прысвечанай 65-годдзю Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. — Мінск : Белпринт, 2008. — С. 28—39.

Аўтапартрэт
у чырвоным берэце. 1889
Автопортрет
в красном берете. 1889
Self-Portrait
in a Red Beret. 1889

Ранішняя малітва. 1897
Утренняя молитва. 1897
Morning Prayer. 1897

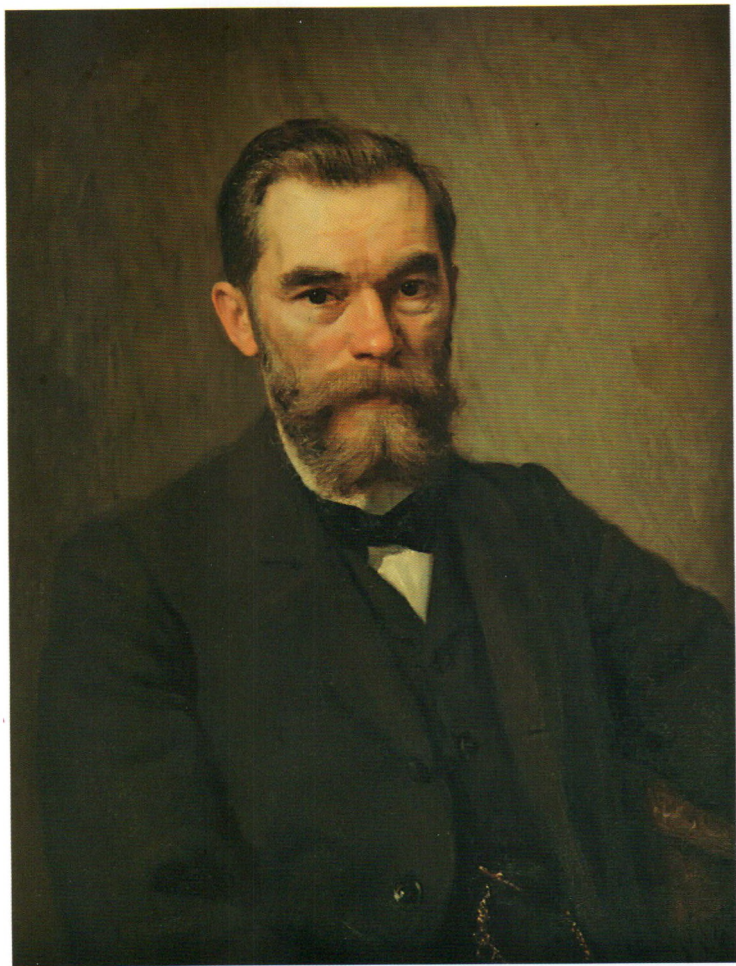
Партрэт брата. 1896
Портрет брата. 1896
Brother's Portrait. 1896

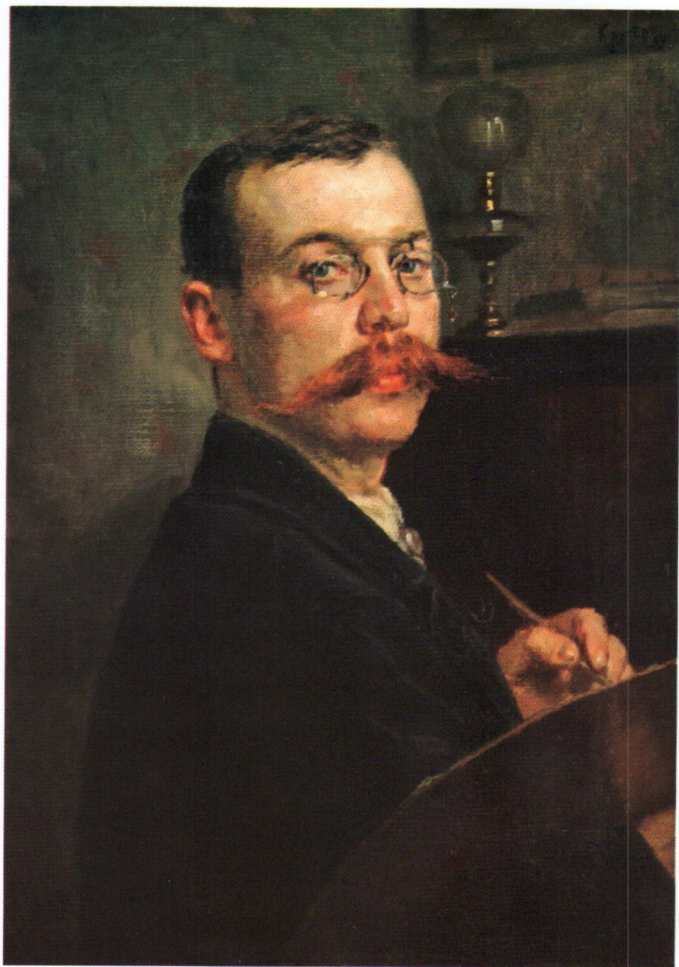
Партрэт скрыпача Ю. Г. Жухавіцкага. 1897
Портрет скрипача Ю. Г. Жуховицкого. 1897
Portrait of Violin Player Y. G. Zhukhavitsky. 1897

Партрэт філосафа С. Я. Вольфсана. 1920-я
Портрет философа С. Я. Вольфсона. 1920-е
Portrait of Philosopher of S. Y. Volsan. The 1920s

Партрэт дырэктара гімназіі К. Фальковіча. 1908
Портрет директора гимназии К. Фальковича. 1908
Portrait of Headmaster of a Classic School K. Falkovich. 1908

Аўтапартрэт з палітрай. 1899

Автопортрет с палитрой. 1899

Self-Portrait with a Palette. 1899

Партрэт жонкі. 1907
Портрет жены. 1907
Portrait of the Wife. 1907

Газетчик. 1907
Газетчик. 1907
A Newspaper Boy. 1907

Партрэт дачкі. 1910(?)
Портрет дочери. 1910(?)
Daughter's Portrait. 1910(?)

Портрет дзяўчыны. 1918
Портрет девушки. 1918
Portrait of a Girl. 1918

Партрэт П. Л. Мрачкоўскай. 1914
Портрет П. Л. Мрачковской. 1914
Portrait of P. L. Mrachkouskaya. 1914

Бернардзінскі касцёл 1797—1820 гг. у Слуцку. 1921
 Бернардинский костел 1797—1820 гг. в Слуцке. 1921
 Bernardine Roman Catholic Church of 1797—1820 in Slutsk. 1921

Партрэт старога. 1932
 Портрет старика. 1932
 Portrait of an Old Man. 1932

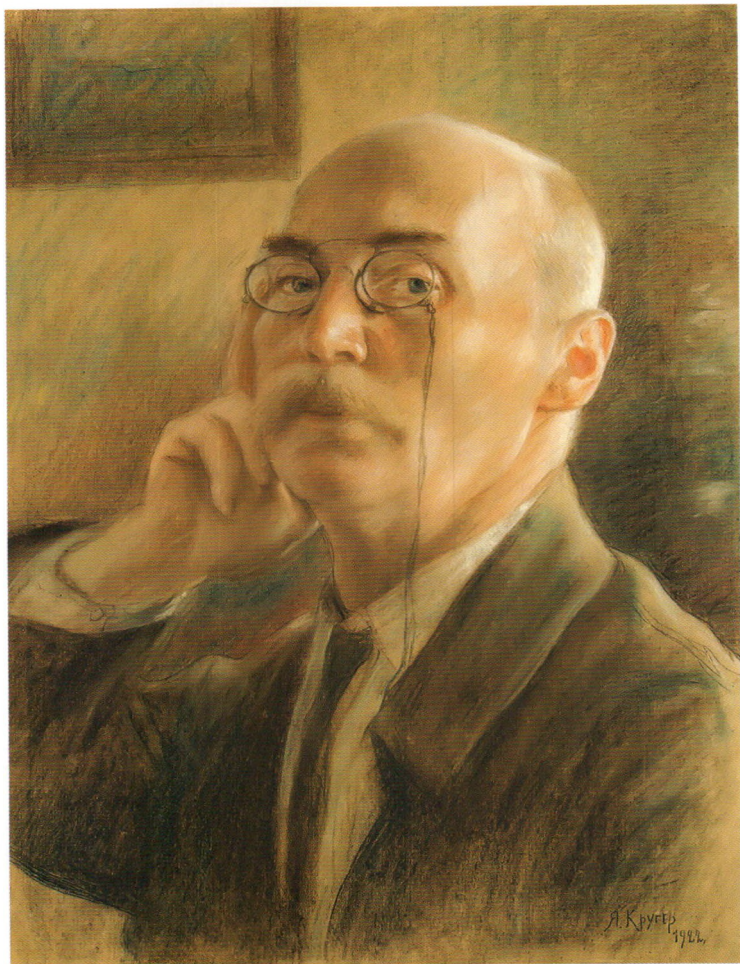
Халодная синагога ў Слуцку. 1921
 Холодная синагога в Слуцке. 1921
 Synagogue Cold in Slutsk. 1921

Халодная синагога ў Менску (Інтэр'ер). 1921
 Холодная синагога в Минске (Интерьер). 1921
 Synagogue Cold in Minsk (Interior). 1921

Читаючы хлопчык (Партрэт сына Марка?). 1920-я
Читающий мальчик (Портрет сына Марка?). 1920-е
A Reading Boy (Portrait of Son Mark?). The 1920s

Аўтапартрэт. 1922
Автопортрет. 1922
Self-Portrait. 1922

Партрэт Янкі Купалы. 1923
Портрет Янки Купалы. 1923
Portrait of Yanka Kupala. 1923

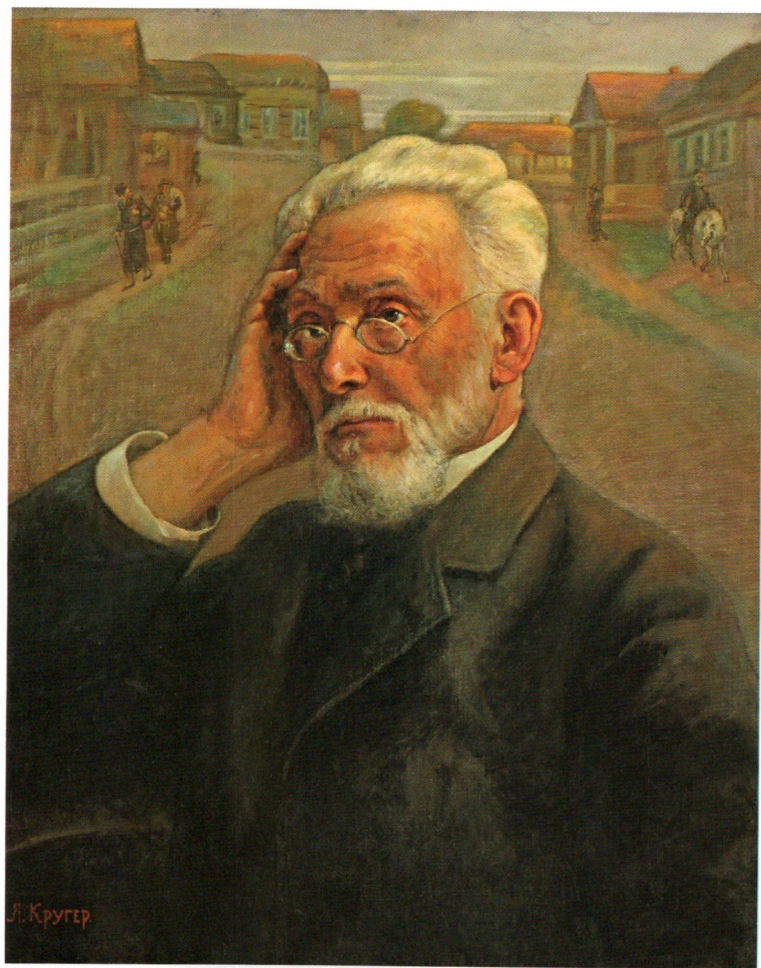
Партрэт старога газетчыка. 1927
Портрет старого газетчика. 1927
Portrait of an Old Newsagent. 1927

Косец. 1929
Косарь. 1929
A Scything
Peasant. 1929

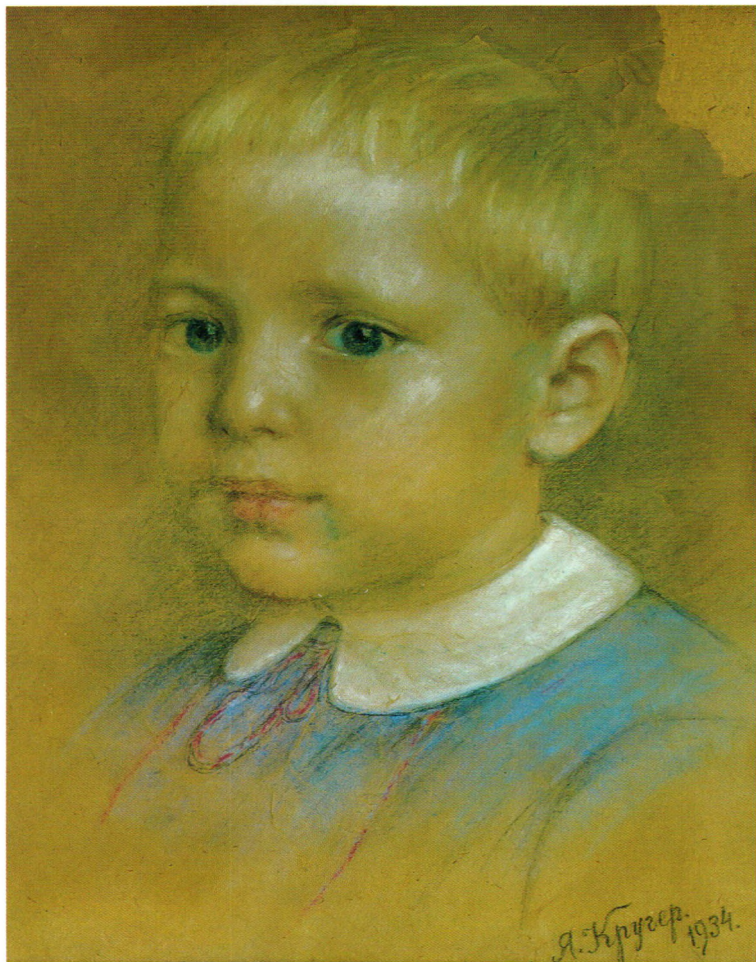
Партрэт Якуба Коласа. 1923
Портрет Якуба Коласа. 1923
Portrait of Yakub Kolas. 1923

Партрэт Мендэля Мойхер-Сфорыма. 1928
Портрет Менделе Мойхер-Сфорима. 1928
Portrait of Mendele Mocher Sforim. 1928

Портрет Тамары Хадынской. 1934
Портрет Тамары Ходынской. 1934
Portrait of Tamara Khadynskaya. 1934

Портрет унучкі. 1934
Портрет внучки. 1934
Granddaughter's Portrait. 1934

Партрэт ударніка. 1935
Портрет ударника. 1935
Portrait of a Strike Worker. 1935

Партрэт ударніка мінскага завода «Ударнік». 1935
Портрет ударника минского завода «Ударник». 1935
Portrait of a Strike Worker of the Minsk Plant
“Udarnik”. 1935

Портрет маршала К. Е. Ворошилова. 1938

Portrait of Marshal K. E. Voroshilov. 1938

Portrait of Marshall K. E. Voroshilov. 1938

Портрет И. В. Сталина. 1938
Портрет И. В. Сталина. 1938
Portrait of I. V. Stalin. 1938

Аўтапартрэт. «Апошні прамень». 1931
Автопортрет. «Последний луч». 1931
Self-Portrait. "The Last Ray". 1931

Спіс ілюстрацый
Список иллюстраций
List of illustrations

- 35 Аўтапартрэт у чырвоным берэце. 1889. *Дрэва, алей. НММ РБ.*
Автопортрет в красном берете. 1889. *Дерево, масло. НХМ РБ.*
Self-Portrait in a Red Beret. 1889. *Oil on wood. NAM RB.*
- 36—37 Ранішняя малітва. 1897. *Палатно, алей. НММ РБ.*
Утренняя молитва. 1897. *Холст, масло. НХМ РБ.*
Morning Prayer. 1897. *Oil on canvas. NAM RB.*
- 38 Партрэт брата. 1896. *Дрэва, алей. НММ РБ.*
Портрет брата. 1896. *Дерево, масло. НХМ РБ.*
Brother's Portrait. 1896. *Oil on wood. NAM RB.*
- 39 Партрэт скрыпача Ю. Г. Жухавіцкага. 1897. *Фанера, алей. НММ РБ.*
Портрет скрипача Ю. Г. Жуховицкого. 1897. *Фанера, масло. НХМ РБ.*
Portrait of Violin Player Y. G. Zhukhavitsky. 1897. *Oil on cardboard. NAM RB.*
- 40 Партрэт філосафа С. Я. Вольфсана. 1920-я. *Каляровая папера, пастэль. НММ РБ.*
Портрет философа С. Я. Вольфсона. 1920-е. *Цветная бумага, пастель. НХМ РБ.*
Portrait of Philosopher S.Y. Volsan. The 1920s. *Pastel on coloured paper. NAM RB.*
- 41 Партрэт дырэктара гімназіі К. Фальковіча. 1908. *Палатно, алей. НММ РБ.*
Портрет директора гимназии К. Фальковича. 1908. *Холст, масло. НХМ РБ.*
Portrait of Headmaster of a Private Classic School K. Falkovich. 1908. *Oil on canvas. NAM RB.*
- 42 Аўтапартрэт з палітрай. 1899. *Палатно, алей. НММ РБ.*
Автопортрет с палитрой. 1899. *Холст, масло. НХМ РБ.*
Self-Portrait with a Palette. 1899. *Oil on canvas. NAM RB.*
- 43 Партрэт жонкі. 1907. *Каляровая папера, пастэль. НММ РБ.*
Портрет жены. 1907. *Цветная бумага, пастель. НХМ РБ.*
Portrait of the Wife. 1907. *Pastel on coloured paper. NAM RB.*

- 44 Газетчык. 1907. *Палатно, кардон, алей. НММ РБ.*
Газетчик. 1907. *Холст, картон, масло. НХМ РБ.*
A Newspaper Boy. 1907. *Oil on canvas and cardboard. NAM RB.*
- 45 Партрэт дачкі. 1910(?). *Палатно, алей. НММ РБ.*
Портрет дочери. 1910(?). *Холст, масло. НХМ РБ.*
Daughter's Portrait. 1910(?). *Oil on canvas. NAM RB.*
- 46 Партрэт дзяўчыны. 1918. *Каляровая папера, пастэль. НММ РБ.*
Портрет девушки. 1918. *Цветная бумага, пастель. НХМ РБ.*
Portrait of a Girl. 1918. *Pastel on coloured paper. NAM RB.*
- 47 Партрэт П. Л. Мрачкоўскай. 1914. *Каляровая папера, пастэль. НММ РБ.*
Портрет П. Л. Мрачковской. 1914. *Цветная бумага, пастель. НХМ РБ.*
Portrait of P. L. Mrachkouskaya. 1914. *Pastel on coloured paper. NAM RB.*
- 48 Партрэт старога. 1932. *Каляровая папера, пастэль. НММ РБ.*
Портрет старика. 1932. *Цветная бумага, пастель. НХМ РБ.*
Portrait of an Old Man. 1932. *Pastel on coloured paper. NAM RB.*
- 49 Бернардзінскі касцёл 1797—1820 гг. у Слуцку. 1921. *Папера, акварэль. НГМ РБ.*
Бернардинский костел 1797—1820 гг. в Слуцке. 1921. *Бумага, акварель. НИМ РБ.*
Bernardine Roman Catholic Church of 1797—1820 in Slutsk. 1921. *Watercolour on paper. NHM RB.*
- 50 Халодная синагога ў Слуцку. 1921. *Папера, акварэль. НГМ РБ.*
Холодная синагога в Слуцке. 1921. *Бумага, акварель. НИМ РБ.*
Synagogue Cold in Slutsk. 1921. *Watercolour on paper. NHM RB.*
- 51 Халодная синагога ў Менску. (Інтэр'ер). 1921. *Папера, акварэль. НГМ РБ.*
Холодная синагога в Минске (Интерьер). 1921. *Бумага, акварель. НИМ РБ.*
Synagogue Cold in Minsk (Interior). 1921. *Watercolour on paper. NHM RB.*
- 52 Чытаючы хлопчык (Партрэт сына Марка?). 1920-я. *Папера, акварэль. БДАМ ЛІМ.*
Читающий мальчик (Портрет сына Марка?). 1920-е. *Бумага, акварель. БГАМ ЛИ.*
A Reading Boy (Portrait of Son Mark?). The 1920s. *Watercolour on paper. BSAM LA.*

- 53 Аўтапартрэт. 1922. *Каляровая папера, настэль.* НММ РБ.
Автопортрет. 1922. *Цветная бумага, настель.* НХМ РБ.
Self-Portrait. 1922. *Pastel on coloured paper.* NAM RB.
- 54—55 Партрэт Янкі Купалы. 1923. *Палатно алей. Літаратурны музей імя Янкі Купалы.*
Портрет Янки Купалы. 1923. *Холст масло. Литературный музей им. Янки Купалы.*
Portrait of Yanka Kupala. 1923. *Oil on canvas. The Literary Museum of Yanka Kupala.*
- 56 Партрэт старога газетчыка. 1927. *Папера, акварэль, настэль.* НММ РБ.
Портрет старого газетчика. 1927. *Бумага, акварель, настель.* НХМ РБ.
Portrait of an Old Newsagent. 1927. *Watercolour and pastel on paper.* NAM RB.
- 57 Касец. 1929. *Каляровая папера, настэль.* НММ РБ.
Косарь. 1929. *Цветная бумага, настель.* НХМ РБ.
A Scything Peasant. 1929. *Pastel on coloured paper.* NAM RB.
- 58 Партрэт Якуба Коласа. 1923. *Палатно, алей. Літаратурны музей імя Янкі Купалы.*
Портрет Якуба Коласа. 1923. *Холст, масло. Литературный музей им. Янки Купалы.*
Portrait of Yakub Kolas. 1923. *Oil on canvas. The Literary Museum of Yanka Kupala.*
- 59 Партрэт Мендэля Мойхер-Сфорыма. 1928. *Палатно, алей.* НММ РБ.
Портрет Менделей Мойхер-Сфорима. 1928. *Холст, масло.* НХМ РБ.
Portrait of Mendeley Mocher-Sforim. 1928. *Oil on canvas.* NAM RB.
- 60 Партрэт Тамары Хадынскай. 1934. *Бумага, настэль.* НММ РБ.
Портрет Тамары Ходынской. 1934. *Бумага, настель.* НХМ РБ.
Portrait of Tamara Khadynskaya. 1934. *Pastel on paper.* NAM RB.
- 61 Партрэт унучкі. 1934.
Портрет внучки. 1934.
Granddaughter's Portrait. 1934.
- 62 Партрэт ударніка. 1935. *Папера, настэль.* БДАМ ЛІМ.
Портрет ударника. 1935. *Бумага, настель.* БГАМ ЛІІ.
Portrait of a Strike Worker. 1935. *Pastel on paper.* BSAM LA.

- 63 Партрэт ударніка мінскага завода «Ударнік». 1935. *Палатно, алей. НММ РБ.*
 Портрет ударника минского завода «Ударник». 1935. *Холст, масло. НХМ РБ.*
 Portrait of a Strike Worker of the Minsk Plant “Udarnik”. 1935. *Oil on canvas. NAM RB.*

- 64 Партрэт маршала К. Я. Варашылава. 1938. *Палатно, алей. НММ РБ.*
 Портрет маршала К. Е. Ворошилова. 1938. *Холст, масло. НХМ РБ.*
 Portrait of Marshall K. E. Voroshilov. 1938. *Oil on canvas. NAM RB.*

- 65 Партрэт І. В. Сталіна. 1938. *Папера, пастэль НММ РБ.*
 Портрет И. В. Сталина. 1938. *Бумага, пастель . НХМ РБ.*
 Portrait of I. V. Stalin. 1938. *Pastel on paper. NAM RB.*

- 67 Аўтапартрэт. «Апошні прамень». 1931. *Палатно, алей. НММ РБ.*
 Автопортрет. «Последний луч». 1931. *Холст, масло. НХМ РБ.*
 Self-Portrait. “The Last Ray”. 1931. *Oil on canvas. NAM RB.*

НММ РБ — Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь
 НХМ РБ — Национальный художественный музей Республики Беларусь
 NAM RB — The National Art Museum of the Republic of Belarus

НГМ РБ — Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь
 НИМ РБ — Национальный исторический музей Республики Беларусь
 NHM RB — The National Historical Museum of the Republic of Belarus

БДАМ ЛІМ — Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва
 БГАМ ЛИ — Белорусский государственный архив-музей литературы и искусства
 BSAM LA — The Belarusian State Archives and Museum of Literature and Art

Навукова-папулярнае выданне
Славутыя мастакі з Беларусі
ЯКАЎ КРУГЕР
ЯКОВ КРУГЕР
YAKAU KRUGER

На беларускай, рускай і англійскай мовах

Рэдактар *Л.У. Сідарава*
Пераклад на англійскую мову *А.В. Валасач*
Мастацкі рэдактар *А.А. Яцук*
Тэхнічны рэдактар *С.Л. Печанёва*
Карэктары *В.І. Смірнова, А.В. Валасач*

Падпісана да друку 12.11.2013. Фармат 60×70 ¹/₁₆.
Папера мелаваная. Гарнітура «Minion Pro». Афсетны друк.
Ум. друк. арк. 3,51. Ул.-выд. арк. 3,7. Тыраж 1500 экз. Зак. 380.
Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Беларусь».
ЛІІ № 02330/0494065 ад 03.02.2009.
Пр. Пераможцаў, 11, 220004, Мінск. <http://belarusbook.by>.
Адкрытае акцыянернае таварыства «Чырвоная зорка».
ЛПІ № 02330/0552716 ад 03.04.2009.
1-ы Загарадны зав., 3, 220073, Мінск.

ISBN 978-985-01-1056-5

НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАСТАЦКІ МУЗЕЙ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Славутыя мастакі з Беларусі
Знаменитые художники из Беларуси
Famous artists from Belarus

І. ХРУЦКІ
В. ВАНЬКОВІЧ
В. БЯЛЫНІЦКІ-БІРУЛЯ
Я. ДРАЗДОВІЧ
С. ЖУКОЎСКІ
В. ЦВІРКА
А. АСТАПОВІЧ
М. ФІЛІПОВІЧ
П. МАСЛЕНІКАЎ
М. САВІЦКІ
Я. КРУГЕР
Ф. РУШЧЫЦ
Л. АЛЬПЯРОВІЧ
А. ГАРАЎСКІ
М. СЕЎРУК

Выдавецтва
«Беларусь»